

*L'especialització
en medicina
a Catalunya*

Jaume Ferran Clua (1851-1929)
vacunant, c. 1910.

*El president i la Junta de Govern
del Col·legi de Metges de Barcelona*

*us feliciten el Nadal
i us desitgen un bon any*

desembre de 2014

Presentació

Fidels a la tradició dels darrers anys, en arribar les festes de Nadal i Cap d'Any, en nom de la nova Junta de Govern del COMB i en el meu propi, vull fer-vos arribar la nostra felicitació.

La nadala d'enguany representa una repassada històrica del que va ser la innovació i el lideratge que va permetre l'aparició de les especialitats mèdiques. Una transformació de la manera d'exercir la professió que donava resposta a l'avenç i la complexitat dels processos diagnòstics i terapèutics, és a dir, una panoràmica de l'evolució de l'especialització apareguda a finals del segle i primer terç del segle XX. Actualment, hi ha 46 especialitats.

Ja fa un temps que vivim moments complexos i plens d'incerteses. Les inseguretats impregnen la nostra societat i tampoc hi som aliens perquè, molt sovint, a través nostre, palpem i rebem l'impacte que produeixen sobre la gent. Les inseguretats també han esquarterat, de vegades, la credibilitat de persones i institucions.

Tanmateix, hi ha valors que ens són molt propis i que la societat espera que es preservin i s'enalteixin perquè són també la seva esperança. El conreu dels valors del professionalisme tenen ara més sentit que mai: generositat, compromís, auto-exigència amb la feina ben feta, honestedat, lideratge, excel·lència... I, enmig de tot, el nostre intangible més important, la confiança. Una confiança no malmesa en el sistema de salut gràcies al fet que els seus metges i metgesses, amb molts sacrificis, no han deixat mai d'afirmar i practicar aquests valors.

Per tot això, us manifesto el meu agraïment i us encoratjo a continuar sent els referents del nostre país que tants reptes té plantejats i que necessitarà novament la innovació i el lideratge de la nostra professió i del millor de tots nosaltres per mirar el futur amb optimisme.

Confiança i esperança, encerts i salut. Aquests són els meus desitjos per a tot-hom per a aquestes festes i per al nou any, ben a prop de les persones que estimeu.

JAUME PADRÓS,

president del Col·legi de Metges de Barcelona

Sala d'operacions de l'Hospital
Clínic de Barcelona, 1924.

Cirurgia
Ginecologia
Oftalmologia
Otorinolaringologia
Urologia
Dermatologia
Pediatría
Radiologia
Oncologia
Tisiologia/Pneumologia
Bacteriologia, Histologia i
Anàlisis Clíniques
Psiquiatria
Neurologia
Medicina Interna
Traumatologia
Anestèsia
Cardiologia
Patologia Digestiva
Reumatologia
Nefrologia

L'especialització en medicina a Catalunya

Introducció

L'especialització mèdica és un fenomen que comença en el món occidental a finals del segle XIX i té la seva expansió en el primer terç del segle XX, coincidint amb l'augment dels coneixements científics, gràcies al desenvolupament de la fisiologia i de la farmacopea, i a la introducció de procediments diagnòstics i terapèutics cada cop més complexos que exigeixen un entrenament específic per efectuar-los. Amb l'aparició de les especialitats desapareix la clàssica divisió de la professió mèdica entre metges i cirurgians, que ha existit des de l'època medieval, per convertir la professió mèdica en una organització complexa, que exigeix un període d'aprenentatge molt més llarg, amb diferents especialitats mèdiques i quirúrgiques, així com d'altres especialitats, que donen suport tant a les especialitats mèdiques, com són la radiologia o les anàlisis clíniques, com a les especialitats quirúrgiques, com l'anestèsia.

La creixent complexitat dels procediments diagnòstics i terapèutics va provocar el desmembrament de l'oftalmologia i de l'otorinolaringologia del camp de la cirurgia. En el camp quirúrgic, la introducció de l'anestèsia i de les tècniques d'asèpsia van permetre la pràctica d'una cirurgia més complexa que donà lloc a l'aparició de les especialitats quirúrgiques.

Per altra banda, l'aparició de metges brillants, tant en el camp assistencial com en el terreny docent, que esdevingueren capdavanters del conreu d'una part de la medicina o de la cirurgia, va influir de manera notable en el desenvolupament de les especialitats mèdiques. Aquells metges es van convertir en professionals experts i van aglutinar al seu voltant metges més joves amb voluntat de seguir les seves petjades. A la nadala que teniu a les vostres mans trobareu els pioners de les primeres especialitats. Aquells nuclis inicials van facilitar la incorporació de nous membres, la creació d'estructures docents a través de l'organització de societats específiques i la publicació de llibres i revistes.

Cirurgia

El desenvolupament científic als laboratoris al llarg del segle XIX va suposar la transformació definitiva de la cirurgia en facilitar la superació de les barreres del dolor, de l'hemorràgia i de la infecció. Això comportà l'habilitació d'un nou espai que exigia una condició ineludible: la sala d'operacions. Salvador Cardenal (1852-1927) fou un receptor de les teories bacteriològiques, mitjançant els seus viatges per Europa, i esdevingué mestre de cirurgia des de la direcció de l'Hospital del Sagrat Cor i amb publicacions com el *Manual práctico de cirugía antiséptica* (1880). Entre els seus deixebles figuren el malaguanyat per mort prematura Francesc Rusca, que aplicà les primeres injeccions intraquídies de cocaïna com a forma d'anestèsia, i Àlvar Esquerdo, que va ser un prolífic autor.

L'Hospital de la Santa Creu fou un altre focus d'irradiació de la nova cirurgia. Enric Ribas i Ribas fou un altre formador d'escola des del Servei de Cirurgia, on formà, al quiròfan i mitjançant cursos extrauniversitaris, nous experts com ara Manuel Corachan. Al nou hospital –anomenat de Sant Pau– va créixer la cirurgia digestiva en mans de Joan Puig-Sureda. Al nou Hospital Clínic i a la Facultat de Medicina, els germans Joaquim i Antoni Trias i Pujol van obrir nous camins per a les especialitats quirúrgiques, com ara la cirurgia experimental, la cirurgia toràcica i la cirurgia pediàtrica. Bona part de la pràctica d'aquests mestres tingué lloc en clíniques quirúrgiques privades, que van florir a Barcelona amb el nom del propietari o d'un nou model assistencial, com el de l'Institut Policlínic.

1

2

3

1. Intervenció quirúrgica a la sala d'operacions de la Clínica Rusca, c. 1910.

2. Salvador Cardenal Fernández (1852-1927).

3. Manuel Corachan García (1881-1942) davant de la barberia on va treballar mentre estudiava medicina.

Ginecologia

Joan Rull i Joaquim Bonet foren els primers professors de Ginecologia i Obstetrícia a la segona meitat del XIX, però fou Miquel A. Fargas (1858-1916) qui va donar un nou caràcter a la ginecologia catalana a partir de la seva formació anatòmica i quirúrgica. Fou un dels primers metges que creà una clínica quirúrgica d'especialitat (1883) al carrer del Carme, que després traslladà a Rambla de Catalunya (1892). Des de la càtedra universitària d'obstetrícia (1893) va impartir ensenyament teòric i pràctic basat en el material de la seva clínica, com es pot veure en el seu popular tractat (1903). La publicació de revistes particulars, com l'*Anuario de la Clínica del Dr. Fargas* (1892-1898) esdevingué un dels mecanismes de publicitat d'una nova manera d'entendre la ginecologia. Altres metges van seguir l'exemple i compromís cultural, com ara Jaume Queraltó, amb clínica a l'Eixample (1898), que impulsà la primera revista mèdica en llengua catalana: *La Gynecologia catalana* (1898-1899). Un camí seguit també per Pere Manaut, propietari de clínica i del seu propi butlletí: *Arxius de cirurgia y malalties especials de la dona* (1901-1902).

A la Facultat de Medicina, la formació i ensenyament expert de Pere Nubiola (1878-1956) facilità la consolidació de l'especialitat. Va delimitar també els continguts formatius de les llevadores. I féu un gran pas en la comunicació de la disciplina mitjançant la creació de la *Revista Española de Obstetricia y Ginecología* (1916-1936). Al seu costat destaca un deixeble, Víctor Conill, amb sòlida formació germànica i amb clínica pròpia, que va consolidar el projecte de transformació de la Casa de Maternitat.

3

1. *La Gynecologia catalana*, 1898.

2. Fargas Roca, Miquel A. *Tratado de ginecología*, c. 1910.

3. Miquel A. Fargas Roca (1858-1916) realitzant una histerectomia, 1898.

4. El doctor Joan de Rull Xuriach (1828-1891), degà de la Facultat de Medicina de Barcelona, a l'Hospital de la Santa Creu (1889-1890).

1

2

4

Oftalmologia

La medicina dels ulls és ben antiga, però no es pot parlar de la delimitació d'una veritable especialitat fins a les darreries del segle XIX. A Catalunya, alguns metges havien excel·lit, com ara Lluís Carreras Aragó (1835-1907) amb recerques pràctiques sobre fisiologia dels colors i medicina laboral. El canvi definitiu es va produir a partir de la feina de dos metges coetanis i competents: Josep Antoni Barraquer Roviralta i Manuel Menacho Peirón. El primer va crear un dispensari d'oftalmologia a l'Hospital de la Santa Creu (1879) que esdevingué cabdal en el projecte de delimitació de l'especialitat, de les seves pràctiques i tècniques i del seu ensenyament, que es concretà en la creació de la primera càtedra de la disciplina a Barcelona (1902). Va impulsar dues revistes expertes: *Boletín de la Clínica Oftalmológica del Hospital de la Santa Cruz* i *Oftalmología*. Junament amb Menacho va fundar la Sociedad Oftalmológica de Barcelona. Menacho va tenir també una formació francesa, un aprenentatge de la nova cirurgia a l'Hospital del Sagrat Cor i una pràctica privada a la seva clínica al Raval, primer, i després, a l'Eixample. Va fer contribucions decisives a la consolidació de l'especialitat amb la revista *Archivos de Oftalmología Hispano-Americanos* (1901-1936) i la fundació de la Sociedad de Oftalmología Hispano Americana i de la Sociedad Oftalmológica de Cataluña. Entre els deixebles d'aquests mestres destaquen Ignasi Barraquer i Hermenegild Arruga, que van acabar la definició de la disciplina oftalmològica. Barraquer continuà la tasca en el nou dispensari a Sant Pau i després amb una clínica modelica (1934). També fou creador de nou instrumental i de tècniques com la de l'extracció de la cataracta. Arruga tingué una formació i reputació internacional singular, que posà al servei de la seva clínica privada, amb la creació de tècniques i d'instruments.

2

3

1

1. Presentació de l'aparell oftalmològic Spaltlampe de Gullstram. Els doctors a la primera fila, d'esquerra a dreta, asseguts: Hermenegild Arruga, Joan Vidal Freixenet, Frederic Hospital Prats i Joaquim Selles Garriga. A la segona fila, el tercer per l'esquerra, Ignasi Barraquer, i el setè, Jesús Maria Bellido; els següents, Eduard Menacho Moner i Manuel Menacho Peirón, i la resta de la fila, Jaume Torelló Casanovas, Koeppel i Neimayer. Hospital Clínic de Barcelona, 1920.

2. Intervenció quirúrgica realitzada pel doctor Ignasi Barraquer Barraquer (1884-1965), segon per la dreta, al dispensari oftalmològic de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, Barcelona, 1920.

3. Dispensari oftalmològic de l'Hospital de la Santa Creu, 1905.

Otorinolaringologia

Ricard Botey Ducoing és el primer metge a Catalunya en denominar-se especialista en les malalties de la gola, el nas i l'orella (ORL) des dels anys 1880. Botey va seguir el patró d'ocupació d'un espai desatès per la universitat i per l'hospital: funda la revista *Archivos internacionales de Laringología, Otología y Rinología* (1890) i una clínica privada al carrer del Carme (1891), que traslladà al carrer Rosselló (1898) i que va esdevenir un model constructiu lligat a la racionalitat de les exigències mèdiques i socials del moment.

És un període d'eclosió d'oportunitats laborals en ORL amb altres publicacions periòdiques, com ara el *Boletín de la Sociedad Barcelonesa de Oto-rino-laringología* (1912). Botey va escriure un tractat per a la formació de joves interessats en ORL (1902), quan l'ensenyament universitari de l'especialitat era parcial i després de negar-se durant molts anys a impartir classes universitàries en protesta per no ser una assignatura obligatòria. Això canvià en dotar-se el 1915 la primera càtedra de l'especialitat, que guanyà Francesc de Sojo Batlle –qui també va dirigir la revista *La Otorrinolaringología* (1911-1912)–, substituït el 1920 pel seu fill de manera interina i el 1926 per Ferran Casadesús, format a Madrid.

En aquest context, el metge Lluís Suné Medan, amb una sòlida formació a Berlín i a París, va fer aportacions decisives per a la consolidació de la disciplina en els àmbits pediàtric i d'higiene escolar en ORL, com també en la introducció del diagnòstic radiològic en processos patològics de gola, nas i orella. Lluís Vila d'Abadal traslladà el coneixement expert en malalties d'orella per a ús general del metge i de l'estudiant mitjançant la redacció acurada de diversos volums de les *Monografies Mèdiques* (1931).

3

1. Botey Ducoing, Ricard. *Estudios clínicos sobre Laringología, Otología y Rinología*, 1903.

2. Anunci d'especialista publicat a *La medicina catalana*, 1936.

3. Ricard Botey Ducoing (1855-1921).

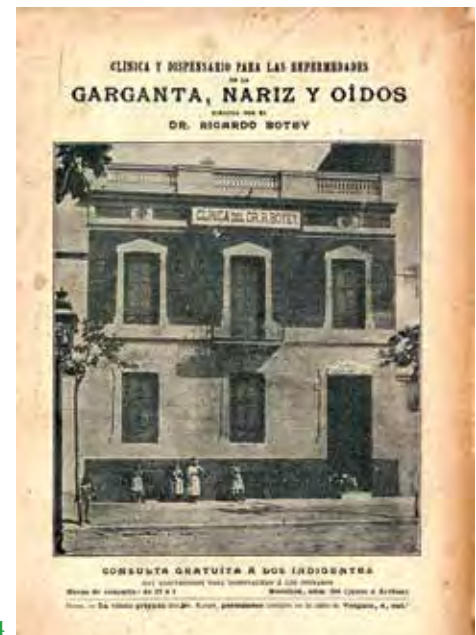
4. Anunci de la Clínica del doctor Ricard Botey, 1903.

1

2

4

Urologia

És una especialitat que es beneficià de la transformació de la cirurgia a finals del segle XIX. A Catalunya, l'eclosió no es produí fins als primers anys del segle XX, tot destacant Josep Maria Bartrina Thomàs, catedràtic de patologia quirúrgica (1911) format amb els grans mestres de la urologia francesa. Fou, però, Narcís Serrallach Maurí un dels primers a definir els coneixements de l'especialitat en la revista *Hojas Urológicas* (1913-1935) i amb la creació de cursos pràctics d'urologia a l'Acadèmia i Laboratori de Ciències Mèdiques (1913-1936).

El cirurgià Emili Sacanella Vidal, propietari d'una clínica quirúrgica a Sarrià (1911) i professor de tècnica anatòmica a la Facultat de Medicina, s'interessà per la urologia: fundà la revista *La clínica urológica. Revista práctica de la especialidad* (1921), dirigí el Servei d'Urologia de l'Hospital Clínic i començà a donar classes d'urologia a la universitat entre 1926 i 1931. Fou introductor i defensor de la prostatectomia transvesical, àmbit on destacà el seu deixeble Manuel Serés Ibars, encarregat del servei del Clínic des del 1926. Des del 1915 fins al 1926 Serés va desplegar una intensa activitat publicística, tot destacant la seva *Operatoria urológica* (1925), però una insuficiència renal acabà de manera prematura amb la seva vida. El seu deixeble i hereu —casat amb Agustina Serés— fou Antoni Puigvert Gorro, que va aprofitar la clínica i la biblioteca del mestre com a trampolí d'una carrera excepcional. Aquests homes van impulsar la creació de la Societat Catalana d'Urologia cap al 1931.

Puigvert completà la formació a Berna i a París i va tornar a Barcelona el 1932 per tal d'establir les bases de la disciplina i formar una veritable escola des del Servei d'Urologia de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau i, de manera paral·lela, des de la seva clínica privada (1932), que esdevingué el conegut i reputat Instituto de Urología (1943).

2

3

1. Sanatori Quirúrgic del Dr. Sacanella del barri de Sarrià de Barcelona.

2. Emili Sacanella Vidal (1860-1931).

3. Sala d'operacions del Sanatori Quirúrgic del Dr. Sacanella.

4. D'esquerra a dreta, els doctors Antoni Puigvert, Manuel Serés i Salvador Viúsà. Barcelona, 1928.

1

4

Dermatologia

Els professors universitaris Joan Giné Partagàs i Gil Saltor van mostrar un interès pioner per la dermatologia i la sifiliografia, expressat en el seu ensenyament universitari i, sobretot, en els textos il·lustrats publicats a finals del segle XIX. L'eclosió de la disciplina tingué lloc a París, on es formà a principis del segle XX Pau Umbert Corderas (1879-1922), que va tornar a Barcelona per fer-se càrrec de la dermatologia a la Santa Creu i a l'Hospital de Nens Pobres. Desenvolupà una intensa activitat publicística arran de la seva recerca sobre la sífilis en revistes com *Actas dermato-sifiliográficas* i *Revista Española de Dermatología y Sifiliografía*, fins que va trobar una mort prematura.

Els germans Peyrí Rocamora, Jaume i Antoni, van delimitar el territori de la disciplina i van fornir les bases d'una veritable escola, consolidada pel seu principal deixeble Xavier Vilanova Montiu, amb formació francesa, en tornar del seu exili americà i periple universitari espanyol a Barcelona (1947).

Jaume Peyrí s'encarregà de l'ensenyament universitari de la dermatologia des del 1903 i com a catedràtic entre 1915 i 1947. Aprofità el trasllat al Clínic per tal de modernitzar el servei. D'aquells espais van sortir els dermatòlegs catalans de la primera meitat del segle, que van crear la Societat Catalana de Dermatologia (1925) i el seu *Butlletí de la Societat Catalana de Dermatologia i Sifiliografia* (1927-1928). Jaume Peyrí fou un investigador de la sífilis, introductor directe dels mètodes d'Ehrlich, i un comunicador i docent infatigable. El seu germà Antoni, d'una orientació política oposada, republicà, es formà i treballà a la càtedra. Fou el cap de la lluita antivenèria a Catalunya sota la Generalitat republicana fins a l'esclet de la guerra.

3

4

1

2

1. Giné i Partagàs, Joan. *Tratado clínico iconográfico de las enfermedades venéreas y sifilíticas*, 1888.

2. Peyrí Rocamora, Jaume. "La lepra a Catalunya". *Monografies mèdiques*, 1934.

3. Pau Umbert Corderas (1879-1922).

4. Caricatura de Jaume Peyrí Rocamora (1877-1950).

Pediatría

Les “malalties de la infància” havien estat lligades a les de les dones –i, alhora, mares– fins a mitjan segle XIX. A Espanya, la decisió ministerial (1886) d’incorporar la patologia infantil al currículum universitari anava lligada al fet d’evitar la difícil convivència de malalts petits i grans als hospitals generals. A Barcelona van obrir el camí Andrés Martínez Vargas, catedràtic de pediatria (1891-1931), i Francesc Vidal Solares, fundador de l’Hospital de Nens Pobres (1892). Tots dos amb una formació estrangera, americana i europea respectivament, van definir les línies de l’especialitat mitjançant una activitat intensa: formació pràctica als hospitals de la Santa Creu i de Nens Pobres, publicació de monografies, tractats –traduïts i originals–, llibres de text i llibres de divulgació, fundació de revistes –*Archivos de Ginecopatía, Obstetricia y Pediatría* (1888-1922), *Boletín del Dispensario y Hospital de Niños Pobres de Barcelona* (1890-1936), *La medicina de los niños* (1900-1936)–, creació de societats acadèmiques –Sociedad Pediátrica Española (1912)– i foment de congressos –Primer Congreso Español de Pediatría (1914).

Als anys 1920, l’especialitat s’afirmà plenament. Els nens eren objecte d’atenció per la societat catalana, tal i com palesa la revista *Infantia Nostra* (1922) fundada per Ramon Albó. El 1926 es creà la Societat Catalana de Pediatria liderada per Manuel Salvat i Pere Martínez García. Dos anys després s’inicià la publicació del seu propi butlletí. Una nova generació de metges, encapçalada pels professors Martínez García (1931) i Gregorio Vidal Jordana (1934), va iniciar els camins de la subespecialització pediàtrica, en la qual van destacar els doctors Alfons Trias, Pere Calafell i Josep Maria Sala Ginabreda, entre d’altres.

1

2

3

1. Equip de treball del doctor Francesc Vidal Solares (1854-1922) en una intervenció quirúrgica a l’Hospital de Nens Pobres de Barcelona, c. 1897.
2. Festa de Reis i lliurament de joguines a l’Hospital de Nens Pobres de Barcelona, 1917.
3. *La Medicina de los niños*, 1932.

Radiologia

Les aplicacions elèctriques en medicina havien tingut un paper rellevant a la medicina del segle XIX. La descoberta i propagació dels raigs X –radiacions Röntgen (1895)– van introduir noves perspectives terapèutiques i diagnòstiques a l'electrologia i radiologia mèdiques. Aquestes dues vessants van dibuixar la formació d'especialistes en les aplicacions de la física mèdica.

Valentí Carulla Margenat, professor de Terapèutica Física (1904-1922), s'envoltà d'un equip de metges de diferents disciplines, interessats pel potencial terapèutic dels agents físics, que es féu visible a la revista *Therapia* (1909-1919). L'hospital de la Santa Creu i l'Hospital Clínic van encapçalar la transformació dels nous espais dedicats al tractament i la diagnosi per mitjans físics. Vicenç Carulla, nebot de Valentí, i els metges del servei de raigs X i de fisioteràpia del Clínic i de la Santa Creu van sumar rols com a formadors, divulgadors, recercadors i sanadors al voltant de la *Revista de diagnóstico y tratamiento físicos* (1925-1932).

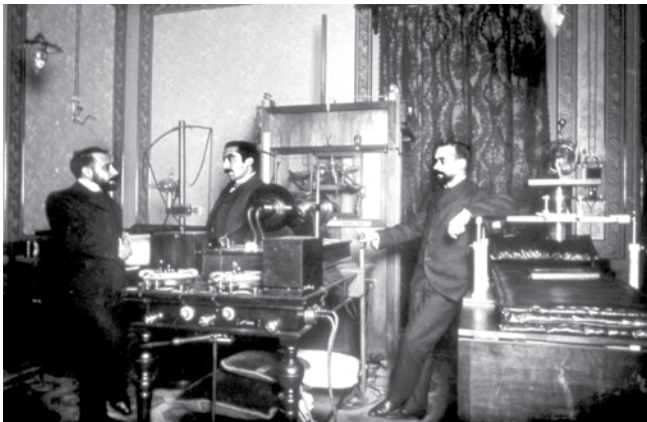
Cèsar Comas i Agustí Prió, cosins germans, introduïren i difongueren la radiologia mèdica a Catalunya. Van jugar un paper formatiu clau a diversos hospitals barcelonins i a la facultat de medicina i, alhora, van desplegar una activitat publicitària excepcional sobre el nou llenguatge visual i les seves possibilitats diagnòstiques. Al costat de Lluís Cirera, Ramon Torres Carreras i d'altres van organitzar el V Congrés internacional d'electrologia i radiologia a Barcelona (1910). Aleshores es decidí impulsar una societat espanyola d'electrologia i radiologia (1916). Amb aquesta base, la nova fornada d'experts, liderada per Tomàs Àngel Pinós, va impulsar la Societat de Radiologia i Electrologia de Catalunya (1934) que va difondre la recerca radiològica a la revista *Medicina Física* (1934-1936), portaveu de la societat catalana.

1. D'esquerra a dreta, els doctors Cèsar Comas, Wifred Coroleu i Agustí Prió, al gabinet radiològic a Barcelona, 1904.

2. Agustí Prió i col·laboradors a l'escala de l'antic Hospital de la Santa Creu, c. 1910.

3. Laboratori "Roentgen"-Raigs X de l'Hospital Clínic de Barcelona, 1928.

HOSPITAL CLÍNICO-BARCELONA.—Clínica de Terapèutica: Laboratori «Roentgen» Raigs X

Oncologia

La transformació del patró poblacional amb la davallada de la mortalitat per malalties infeccioses i les millores higièniques de la societat occidental prolongaren l'esperança de vida. Des de les primeries del segle xx, el càncer va agafar protagonisme entre les principals causes de mort i va esperonar, des de la medicina, la necessitat de l'especialització i del suport de l'administració pública. A Catalunya, el primer impuls terapèutic va procedir de l'Associació Benèfica Ràdium-Barcelona (1913), formada per metges i ciutadans interessats en la compra i dispensa de ràdium terapèutic. La curieteràpia s'instal·là a l'Hospital Clínic i a la Santa Creu i Sant Pau, on el 1928 s'hi dedicà un pavelló exclusiu als cancerosos, impulsat pel metge Adolf Pujol Brull. Era una fita d'una política de lluita contra el càncer discutida pels metges des dels anys 1910. Lluís Guilera Molas, històleg de formació, dirigí el Servei del Càncer a Sant Pau, tot impulsant la recerca biològica i organitzant cursos formatius des del 1931.

La Lliga Catalana contra el Càncer (1925), dirigida pel cirurgià Enric Ribas i Ribas, féu campanyes d'educació popular arreu de Catalunya i, com a secció catalana de la Liga Española (1927), finançà el laboratori del servei de terapèutica física de Vicenç Carulla Riera al Clínic i els estudis de Francesc Duran Reynals als Estats Units. La perspectiva d'estudi bacteriofàgic de Duran es divulgà a les *Monografies Mèdiques* (1929). L'esclat de la guerra impedí la creació d'una institució de recerca liderada per Duran a Barcelona.

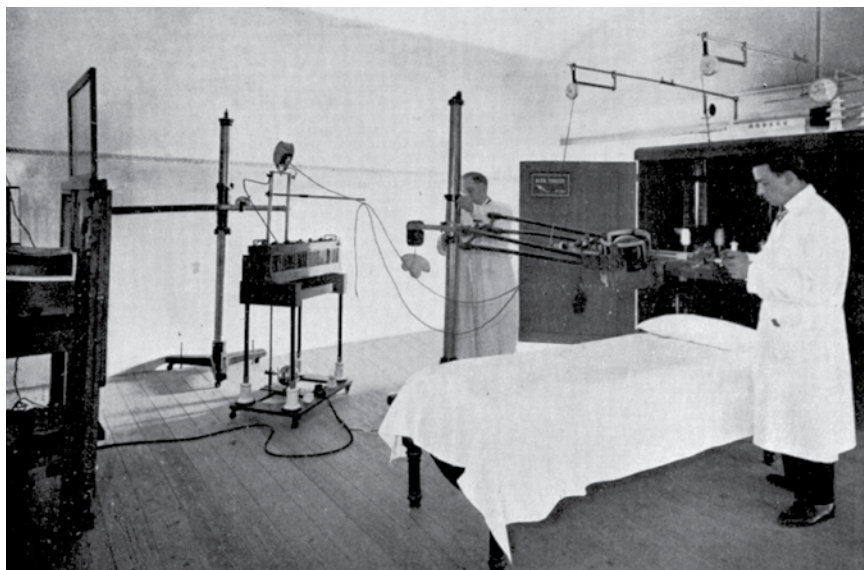
L'activitat publicística al voltant del càncer fou notable, amb textos escrits per Carulla a *Ars Medica* (1934), per Guilera i per Noguer-Moré a les *Monografies Mèdiques*, al *Boletín de Cancerología* (1931) i a la *Revista de diagnóstico y tratamientos físicos* (1925-1932) i, també, a *La Medicina Catalana*, que mostrà l'abast d'aquestes recerques fetes a Catalunya en diversos números monogràfics (1935).

2

3

1

4

1. Aparell de radioteràpia de la Clínica de Terapèutica de l'Hospital Clínic de Barcelona, 1928.

2. Duran Reynals, Francesc. "Introducció a l'estudi del càncer". *Monografies mèdiques*, 1929.

3. *Boletín de Cancerología*, núm. 2, 1931.

4. Guilera Molas, Lluís G. "La lluita contra el càncer a Catalunya". *Monografies mèdiques*, 1935.

Tisiologia/Pneumologia

La lluita contra la tuberculosi modelà l'especialitat de la tisiologia i el tractament farmacològic dels anys 1940 forçà la transformació en pneumologia. A Catalunya, la tuberculosi va causar estralls, ben notables des de les darreries del segle XIX i al llarg del primer terç del XX, especialment a Barcelona, atesa l'altíssima densitat de població. En aquest període, s'impulsaren iniciatives de lluita com el Patronat de Catalunya per a la Lluita contra la Tuberculosi promogut per Eduard Xalabarder Serra i campanyes divulgatives, com ara la d'Agustí Bassols Prim a la revista *Contra la tisis* (1903-1905 i 1910-1917). El coneixement microbià de la malaltia i els estudis biològics centrats en vacunoteràpia (BCG, 1925) van fomentar una lluita en tres fronts. Els dispensaris i serveis hospitalaris, liderats per Joan Freixas, Conrad Xalabarder, Jacint Reventós i Lluís Sayé. El tractament sanatorial, que tingué una florida d'establiments arreu de Catalunya (Barcelona, Vallvidrera, Sant Quirze Safaja, Puig d'Olena, Torrebonica, Calafell, Manresa). I el tractament quirúrgic mitjançant tècniques basades en el concepte de col·lapsoteràpia (toracocentesi, resecció, pneumotòrax artificial, freniectomia), que van treballar als serveis de tisiologia dels hospitals de la Santa Creu i Clínic els metges i cirurgians Josep Cornudella Capdevila, Antoni Caralps Massó, Enric Ribas Ribas. La tasca publicística d'aquests metges, tant de recerca com de divulgació, va ser ingent, tot destacant les contribucions que feren als anys 1920 i 1930 a les *Monografies Mèdiques*.

El metge més destacat fou Lluís Sayé, fundador dels *Archivos españoles de tisiología* (1919) i de la Societat de Tisiologia de Barcelona (1930), que impulsà el seu propi *Butlletí* (1932-1934). Ja el 1918 fou encarregat de dissenyar la lluita contra la tuberculosi per la Mancomunitat de Catalunya. I, en temps republicans, el seu esforç fou premiat amb els títols de professor universitari i director del Servei d'Assistència Social de Tuberculosos de la Generalitat de Catalunya.

3

1. Sanatori de Torrebonica, primer sanatori antituberculós de Catalunya, c. 1911.

2. Lluís Sayé Sempere (1888-1975).

3. Joan Freixas i Josep Cornudella, entre d'altres, a l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, 1920.

4. Cornudella Capdevila, Josep. "La col·lapsoteràpia en la tuberculosi pulmonar". *Monografies mèdiques*, 1928.

1

2

4

Bacteriologia, Histologia i Anàlisis Clíniques

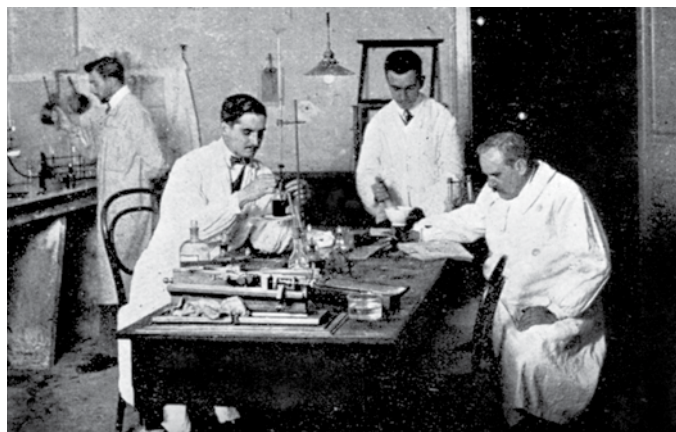
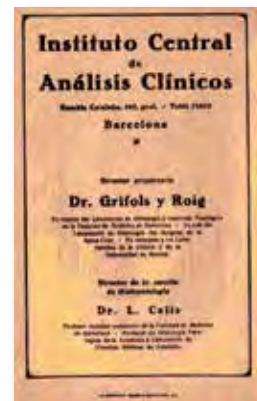
Les ciències morfològiques van resplendir durant els anys d'estada de Santiago Ramón y Cajal com a professor universitari a la Barcelona de 1880. No obstant això, la mirada microscòpica no acabà de quallar a la facultat. Tampoc va contribuir la particular gestió de Jaume Ferran al capdavant del Laboratori Microbiològic Municipal (1886) de Barcelona. De fet, els aspectes formatius van estar a càrrec de la Societat Mèdica el Laboratori –després Acadèmia de Ciències Mèdiques– amb la creació de laboratoris pràctics d'histologia, bacteriologia i anàlisis clíniques, que van tenir un nou impuls amb l'arribada de Ramon Turró al capdavant del Laboratori de Barcelona (1905). De fet, Turró va ser l'encarregat de l'ensenyament bacteriològic a l'Acadèmia i formador d'una legió de deixebles en el món del laboratori. La seva feina docent i aplicada fou continuada per Albert Lleó Morera (1905), Ricard Moragas Gràcia (1918), Pere Domingo (1926) i Alfons Trias (1929). De la histopatologia s'encarregaren Ferret i Pasqual (1904), Lluís Celis (1917) i després Joan Vidal Frexanet, i també féu curssets d'hematologia Josep Grífols Roig. De l'anàlisi química biològica (1906) s'encarregaren Benet Oliver Rodés, Narcís Serrallach i d'altres. La tasca docent d'aquests laboratoris culminà el 1932, quan es decidí tancar-los en veure que la universitat ja feia aquesta feina. Bona part d'aquests mestres i dels seus deixebles treballaren als laboratoris d'anàlisis de teixits dels hospitals catalans, fins al punt que els metges generals tenien una formació suficient per fer aquestes proves a les seves consultes. Una part del seu treball de comunicació es troba a *Laboratorio, revista de ciencias biológicas y medicina experimental* (1917-1936).

A la Facultat de Medicina, l'arribada d'Antonio Ferrer Cagigal (1923) suposà l'organització de l'anatomia patològica. Els membres d'aquesta escola van portar a terme una intensa activitat comunicativa mitjançant monografies originals i traduïdes, llibres de pràctiques i articles de recerca a les revistes *Clínica Médica e Instituto de Anatomía Patológica del Dr. Ferrer y Cagigal* (1927-1933) i *Anales de Medicina Legal, Psiquiatria y Anatomía Patológica* (1924-1933).

1. Anunci de laboratori d'anàlisis clíniques publicat a *Visual Studies*, c. 1923.

2. Ramon Turró, a la dreta, al laboratori de Barcelona amb els seus col·laboradors; de dreta a esquerra, Pere González, Jaume Comas i Josep Alomar, 1906.

3. Laboratori del Dr. Jaume Ferran Clua, c. 1910.

1

2

3

Psiquiatria

L'atenció al malalt mental va començar a singularitzar-se a partir del segle XVIII i, especialment, durant el segle XIX de manera paral·lela a la crítica i necessitat de canvi imposada per les males condicions dels malalts als grans hospitals generals urbans. A Barcelona, aquest fet va suposar l'origen d'un seguit d'institucions, al voltant de Barcelona, i amb una gestió privada en la major part dels casos. Antoni Pujadas, Joan Giné Partagàs, Tomàs Dolsa o Pau Llorach foren alguns d'aquells emprenedors. Al seu costat, Emili Pi i Molist que va recórrer Europa per tal de fornir un model singular d'institució mental pública a Barcelona, que es va portar a terme entre 1859 i 1889.

La delimitació definitiva de l'especialitat s'esdevé a principis del segle XX. La creació de la Societat de Psiquiatria i Neurologia de Barcelona (1911), liderada per Artur Galceran, en fou un primer pas. La psiquiatria és l'especialitat mèdica amb major nombre de publicacions periòdiques editades a Catalunya: 16 capçaleres diferents entre 1865 i 1936. Si la formació pràctica a aquests centres i la possibilitat de reunir-se, discutir i publicar foren un mitjà de foment de l'especialitat, la decisió ordenadora de l'administració de la Mancomunitat contribuï clarament a consolidar aquest propòsit. Domènec Martí Julià i Salvador Vives Casajuana van dissenyar un canvi qualitatiu en el model assistencial psiquiàtric a Catalunya, experimentat als centres de Salt i de Santa Coloma de Gramenet i perfilat també a l'Institut Mental de la Santa Creu. La transformació i professionalització definitiva es va portar a terme al voltant de metges excepcionals com Emili Mira López i Bel·larní Rodríguez Arias. El seu compromís mèdic amb el malalt mental, amb la prevenció, amb la inserció social i amb la ciència els portà a exercir tota mena de càrrecs, a impulsar iniciatives professionals i influir en l'administració pública i a ensenyar la psiquiatria i la neurologia a la universitat (1933).

1

2

3

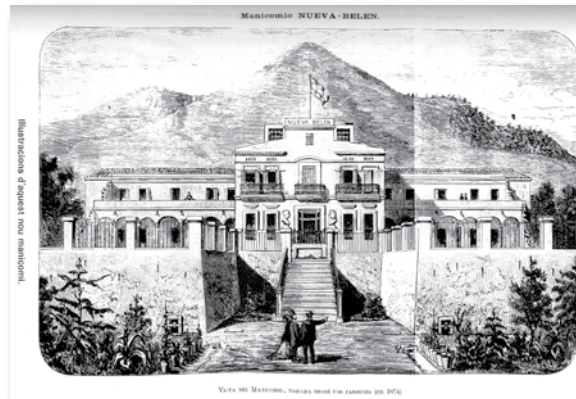

4

5

- Joan Giné Partagàs (1836-1903).
- Artur Galceran Granés (1850-1919).
- Archivos de terapèutica de las enfermedades nerviosas y mentales*, 1911.
- Anunci de l'Institut Frenopàtic publicat a la *Guia Mèdica*, 1936.
- Pati del Manicomi de Sant Boi de Llobregat, finals del segle XIX.
- Manicomi Nova Betlem de Sant Gervasi, 1874.

6

Neurologia

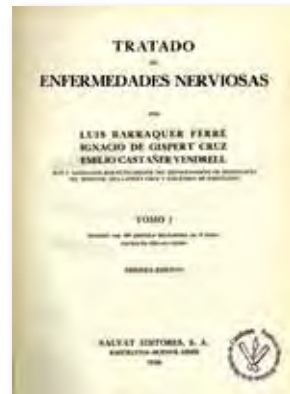
La neurologia està lligada com a especialitat a la nissaga dels Barraquer. Fou Joan Giné Partagàs qui introduí Lluís Barraquer Roviralta en aquest àmbit, on excel·lí al capdavant del seu servei de malalties nervioses i d'electrodiagnòstic (1882) creat a la Santa Creu i, més tard, també al Sagrat Cor, a partir de la seva formació francesa. El seu fill Lluís Barraquer Ferré fou el seu primer deixeble i relleu a la Santa Creu i Sant Pau (1929), autor de nombrosos treballs científics i divulgatius, de la revista *Notes neurològiques* (1930-36) i del manual de referència *Tratado de enfermedades nerviosas* (1936). Coetanis del segon Barraquer foren altres metges que contribuïren a la consolidació de la neurologia com a especialitat a Catalunya, com ara Bel·larmí Rodríguez Arias, Antoni Subirana Oller o Eduard Tolosa Colomer, tots quatre amb una sòlida formació francesa i amb lligams amb la neurologia i neurocirurgia internacionals. La necessitat de participar de ple en la neurologia internacional portà Barraquer, Rodríguez i Subirana a crear la Sociedad Española de Neurología (1949). Tots quatre van encapçalar els serveis de neurologia dels més importants hospitals –Sant Pau, Clínic, Sagrat Cor, Sanatori de Sant Boi–, tot desenvolupant una tasca formativa

excepcional. Vessant ampliada per Rodríguez i Tolosa en ser nomenats professors de neurologia de la Universitat Autònoma de Barcelona (1933). La carrera professional de Rodríguez Arias és demostrativa del lligam amb la psiquiatria, tal i com es palesa a les pàgines de la *Revista Médica de Barcelona* (1924-1936) i a la seva presidència de la Societat de Psiquiatria i Neurologia (1933-1935). Aquest neuròleg va aconseguir organitzar la Semana de Higiene Mental a Barcelona (1936) i crear l'Institut Neurològic Municipal de Barcelona (1936), que dirigí i que li va permetre mantenir l'activitat formativa un cop depurat i expulsat de la universitat per les autoritats franquistes.

1. El doctor Lluís Barraquer Roviralta (1855-1928) fent una exploració, Barcelona, c. 1910.

2. Barraquer Ferré, Lluís. *Tratado de enfermedades nerviosas*, 1936.

3. El doctor Lluís Barraquer Ferré (1887-1959) i el seu fill Lluís Barraquer Bordas (1923-2010), c. 1940.

Medicina Interna

El concepte de medicina interna s'originà al món germànic de finals del XIX per tal de designar els metges que combinaven la ciència del laboratori amb l'assistència clínica. El concepte oslerià de formació pràctica, a base d'observar i preguntar, al costat del mestre i del pacient completaria la idea del clínic del primer terç del segle XX. A Barcelona, els metges que van destacar en aquesta tasca van ser Francesc Ferrer Solervicens i Agustí Pedro i Pons, tots dos professors de patologia mèdica i directors de clínica mèdica a l'Hospital Clínic, i Francesc Esquerdo Rodoreda, cap de servei de Sant Pau i professor de patologia mèdica en temps de l'autonomia universitària. És un fet reconegut pels seus nombrosos i reputats deixebles el caràcter didàctic, la comprensió exhaustiva del malalt i l'exigència professional d'aquells tres mestres.

Un llibre fonamental en aquesta disciplina fou la traducció i adaptació feta per Farreras del llibre del metge alemany A. Domarus *Manual práctico de medicina interna* (1929) –el conegut Farreras de tantes edicions corregides i augmentades des d'aleshores–. Ferrer Solervicens el considerava un compendi didàctic, concís i precís, que calia actualitzar tantes vegades com fos necessari. Pedro i Pons recollí i consolidà les bases científiques de l'especialitat a partir d'un treball exhaustiu i realitzat en equip, que fructificà en la revista *Medicina Clínica* (1943) i la publicació des del 1950 del *Tratado de Patología y Clínica Médicas*. Una manera d'entendre i practicar la medicina a partir de la suma d'experiències a la capçalera del malalt, a la sala de necròpsies, al laboratori i a la biblioteca.

1. El doctor Agustí Pedro i Pons (1898-1971) passant visita a l'Hospital Clínic de Barcelona, 1957.
2. Francesc Esquerdo Rodoreda (1883-1956).
3. Domarus, A. V. *Manual práctico de medicina interna*. Traducció de Pere Farreras Valentí, 1929.
4. *Medicina Clínica*, 1943.

Traumatologia

La transformació de la cirurgia en el trànsit al segle XX portà cap a una creixent especialització, tant en patologia com en tècnica quirúrgica. A Barcelona, una de les subdisciplines emergents va ser la cirurgia orientada cap a la traumatologia i l'ortopèdia. Les guerres i els accidents laborals van jugar un paper destacat en aquesta deriva de la cirurgia occidental. I Catalunya va participar de ple en el procés. La necessitat va anar més enllà de la creació de la Societat Catalana de Cirurgia (1927): el cirurgià Ramon San Ricart va participar en la creació de la Societat Internacional de Cirurgia Ortopèdica i Traumatològica (1929), en la catalana (1931) i en l'espanyola (1935). Aquest cirurgià, juntament amb Joaquim Riba i Lluís Ribó, havia tingut una formació europea en cirurgia ortopèdica infantil. També hi contribuï Joan Trias i Pujol, catedràtic de cirurgia, que apostà de manera decidida per orientar la càtedra cap a la patologia de l'aparell locomotor. Trias va promoure l'aprenentatge de les tècniques terapèutiques de Lorenz Böhler i per això envià a Viena el seu deixeble Francesc Jimeno Vidal, que després les traslladà aquí a base d'ensenyament pràctic i de nombroses publicacions originals i traduccions. La Societat Catalana de COT organitzà cursos de traumatologia fins a l'esclat de la guerra. El coneixement traumatològic va permetre als cirurgians catalans i espanyols formats en aquesta nova disciplina tenir un paper rellevant en la recuperació de molts ferits de guerra. Des de Sant Pau, Josep Maria Vilardell encapçalà (1931) el Servei de Cirurgia Ortopèdica i Tuberculosi Osteoarticular, amb transcendència internacional. Aquests cirurgians publicaren la seva recerca en les revistes mèdiques i quirúrgiques espanyoles i també comunicaren aquest saber entre els metges –com és el cas de Ribó i el seu treball sobre les fractures a les *Monografies Mèdiques* (1930)– i entre les mares –amb llibres sobre prevenció de deformitats.

3

1. Francesc Jimeno Vidal (1906-1978) atenent ferits republicans a l'Institut Pere Mata de Reus, convertit en hospital de campanya, c. 1937.

2. Ribó Rius, Lluís. "Tractament de fractures". *Monografies mèdiques*, 1930.

3. Vilardell, Josep M. *Divulgació de Modernes Orientacions en Cirurgia Osteo-Articular*, 1934.

4. Anunci del Sanatori Quirúrgic San Ricart, 1935.

1

2

4

Anestèsia

Es podria considerar que l'anestesiologia com a especialitat començà a Espanya el 1941, quan van encarregar a José Miguel Martínez la direcció del Servei d'Anestèsia que es creà a l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau de Barcelona, per iniciativa de Joan Soler Julià, cirurgià i aleshores cap del cos facultatiu de l'hospital, convençut de la necessitat que metges especialistes fessin l'anestèsia dels malalts quirúrgics. Miguel havia començat la seva activitat com a anestesiològ a l'Hospital Clínic, quan era metge intern del Servei de Cirurgia. L'encàrrec del catedràtic de cirurgia Joaquim Trias i Pujol d'ocupar-se de l'anestèsia dels malalts que s'havien d'operar dirigeix Miguel cap a una activitat que el convertirà en el creador de l'especialitat a Espanya. Miguel creà una escola d'anestesiòlegs, entre els quals Eugeni Bruguera i Dionís Monton, i va escriure el llibre *Tratado de Anestesia*, que aparegué el 1946 i es convertí en el text amb el qual aprenen l'especialitat els futurs anestesiòlegs espanyols. Va dissenyar un nou aparell d'anestèsia, l'OMO, fabricat a Barcelona en una època en què no es podia importar utilatge de l'estranger, i que es convertí en el més utilitzat al nostre país. Miguel va impulsar la creació de l'Associació Catalana d'Anestèsia el 1953, que va aplegar tots els que es dedicaven a la nova especialitat, i la revista de l'Associació, *Hypnos*. També va contribuir a la creació aquell mateix any de la Sociedad Española de Anestesiología y Reanimación. Un conjunt d'iniciatives que van culminar en el reconeixement oficial de l'anestesiologia com una especialitat mèdica el 1955.

1

1. El doctor José Miguel Martínez (1907-1998) assegut al centre de la imatge i, a la seva esquerra, el professor Robert R. Macintosh a la Reunió Nacional d'Anestèsia, Granada, 1953.
2. Miguel Martínez, José. *Tratado de anestesia*, 1946.
3. Anunci d'especialista publicat a *Anales de medicina y cirugía*, 1948.

2

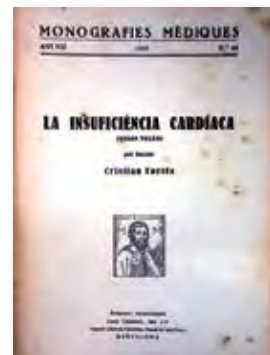

3

Cardiologia

Es pot considerar que el primer cardiòleg català va ser Domingo Duran Arrom, qui va limitar la seva activitat professional a la cardiologia i el 1914 publicà la seva primera obra cardiològica. El 1922 fundà un centre privat dedicat a l'estudi i tractament de les malalties cardíques, l'Institut de Medicina Práctica, i va crear la revista *Archivos de Enfermedades del Corazón*, òrgan d'expressió de l'Institut, que és la primera revista catalana de cardiologia. Des de 1924, a l'Institut es van impartir cursos anuals i es van formar molts cardiòlegs catalans i d'altres indrets de l'estat.

Gairebé simultàniament, altres metges es van dedicar de manera exclusiva a la cardiologia a Barcelona. Cristà Cortés va dirigir des del 1926 un dispensari de Cardiologia adscrit a la càtedra de Patologia Mèdica regentada per Ferrer i Cajigal, i va publicar un llibre sobre electrocardiografia a la col·lecció de *Monografies Mèdiques* que dirigia Jaume Aiguader, així com dos volums sobre la insuficiència cardíaca. Joan Codina Altés, que era professor auxiliar del professor Ferrer Solervicens, organitzà un curs sobre “Diagnóstico de las enfermedades cardiovasculares” a l'Hospital Clínic. Fou la primera vegada que l'ensenyament de la cardiologia s'oficialitzava a la Facultat de Medicina. Codina publicà el *Traité d'electrocardiographie clinique*, editat en francès el 1928, obra conjunta amb Paul Veil, on s'estudien especialment les arítmies cardíques i es donen els fonaments de l'electrocardiografia, text qualificat de “clàssic” de la cardiologia mundial. Un altre dels pioners de la cardiologia catalana fou Francesc d'A. Estapé, qui va introduir l'esfigmomanòmetre a Catalunya i va fer els primers estudis sobre la hipertensió portal. Quan Joan Gibert Queralto, antic professor adjunt del professor Pedro i Pons, s'establí com a catedràtic de patologia mèdica a Barcelona el 1944, es creà la primera Escola de Cardiologia de l'Estat espanyol, on es va formar un gran nombre de cardiòlegs.

1. El doctor Domingo Durán Arrom presentant un cas clínic a la seva clínica, 1925-1935.
2. Cortés Lladó, Cristian. “La insuficiència cardíaca”. *Monografies mèdiques*, 1933.
3. *La medicina catalana*, 1936.
4. Instal·lació d'electrocardiografia de l'Institut de Fisiologia, c. 1920.

Patologia Digestiva

El 1889 es publicà el primer tractat en castellà sobre malalties digestives, escrit per Bartomeu Robert i el seu cunyat Emerència Roig.

El metge Francesc Gallart i Monés (1880-1960) fou el primer gastroenteròleg català. Quan acabà la carrera es dedicà a la medicina general i a les anàlisis clíniques. A partir de 1913 i per recomanació del seu mestre, Pere Esquedo, es dedicà de ple a la gastroenterologia. Creà un dispensari a l'Hospital de la Santa Creu que fou la base de l'escola de patologia digestiva. En el nou hospital de Sant Pau, el dispensari de Gallart es transformà en el Servei de Patologia Digestiva, amb seccions dirigides per metges amb gran expertesa: Pinós (radiologia), Lentini (proctologia), Vilardell (estudis analítics i funcionals). També organitzà cursos anuals des de 1913, amb activitat teòrica i pràctica. Els cursos de Gallart van constituir l'escola on es van formar en gastroenterologia la majoria d'especialistes espanyols i llatinoamericans. El 1933 Gallart proposà la creació d'una societat espanyola de gastroenterologia, que finalment es va crear amb el nom de Sociedad Española de Patologia Digestiva i que es dotà d'un òrgan d'expressió propi.

A l'Hospital Clínic, Vilar Bonet s'orientà cap a la gastroenterologia per recomanació de Pere Farreras, i el 1945, quan acabà la carrera, va assistir a un curs del doctor Gallart a l'hospital de Sant Pau, i començà a exercir l'especialitat a la càtedra del professor Pedro i Pons. Altres digestòlegs d'aquesta època al Clínic foren Sala Roig i Broggi Guerra.

1. Anunci de medicament publicat a *La medicina catalana*, 1936.

2. Equip del Servei de Patologia Digestiva de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau. Asseguts d'esquerra a dreta els doctors: Joan Foncuberta; el tercer, Francesc Gallart i, al costat, Jacint Vilardell i Javier Lentini. Barcelona, 1927.

3. Francesc Gallart Monés (1880-1960).

4. Escola de Patologia Digestiva de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, 1933.

2

3

1

4

Reumatologia

Als inicis de la reumatologia com a especialitat mèdica són relativament tardans a Espanya, en la postguerra immediata, i estan lligats a dos metges catalans, Pere Barceló i Torrent (1910-1984) i Jaume Rotés Querol (1921-2008), i a l'Hospital Clínic de Barcelona. Barceló va ser el cap del Dispensari de Reumatologia de la càtedra del professor Pedro i Pons, i Rotés del de la càtedra del professor Fernández Cruz, i van ser directors, en etapes successives, de l'Escola de Reumatologia de la Universitat de Barcelona, el primer centre formatiu de l'especialitat que va haver-hi a Espanya. La gran majoria de reumatòlegs espanyols s'han format amb un o l'altre d'aquests dos capdavaners, a través dels seus cursos, de la lectura de les seves obres o d'estades a les seves unitats de treball.

Tots dos van tenir una formació reglada. Rotés amb una prolongada estada amb el doctor De Sèze a París i el doctor Forestier a Aix-les-Bains, i Barceló a Viena. En tornar a Barcelona, es van saber envoltar d'un equip de col·laboradors que amb el seu treball assistencial i acadèmic van impulsar la idea que el tractament de la patologia de l'aparell osteoarticular tenia un component mèdic, de l'àmbit de la reumatologia, i un de quirúrgic, que correspon als traumatòlegs.

2

1

1. Agustí Pedro i Pons i el seu deixeble Pere Barceló Torrent, c. 1951.

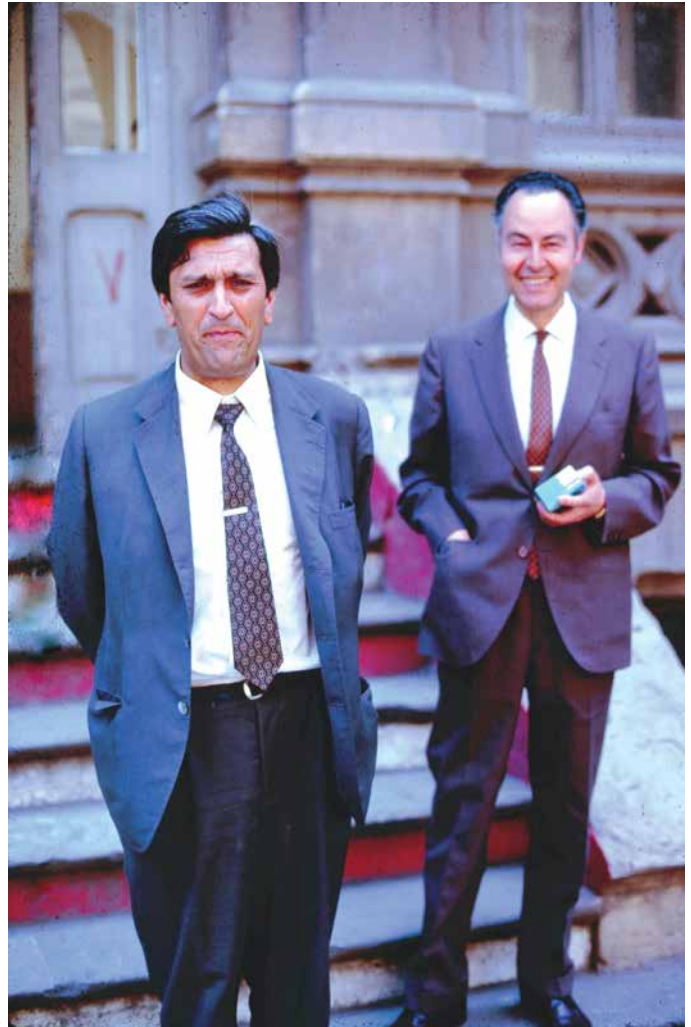
2. Rotés Querol, Jaume. *Tratamiento actual de los reumatismos*, 1960.

Nefrologia

El pare de la nefrologia catalana és, sens dubte, Lluís Revert i Torrelles (1928-2012), format a la càtedra del professor Máximo Soriano, que havia dedicat especial atenció a les malalties del ronyó. Revert era un brillant internista que aviat s'interessà pels malalts amb insuficiència renal aguda i creà primer un laboratori de funció renal i després una unitat de Regulació Humoral i Diàlisi a l'Hospital Clínic, on es van fer a partir de 1960 diàlisis en malalts aguts i, a partir de 1972, el primer programa d'hemodiàlisis periòdiques en un hospital públic. Emili Rotellar ja havia fet, però, les primeres hemodiàlisis a l'Hospital de la Creu Roja de Barcelona el 1957 amb un rudimentari ronyó artificial. Revert creà a l'Hospital Clínic un potent equip de nefròlegs, alguns dels quals passaren a dirigir més tard unitats de nefrologia en altres centres.

Revert fundà, el 1964, l'Associació Catalana de Nefrologia i impulsà amb altres metges la constitució el mateix any de la Sociedad Española de Nefrología.

En paral·lel a l'expansió de la nefrologia, en el mateix Hospital Clínic de Barcelona es va desenvolupar a partir de 1965 un potent programa de trasplantament renal, el primer de l'Estat, iniciat gràcies a la col·laboració entre Josep M. Gil Vernet i Antoni Caralps.

1. Aparell d'hemodiàlisi de l'Hospital de la Santa Creu i Sant Pau, 1964.

2. Els doctors Lluís Revert Torrelles (1928-2012) i Pere Nogués Ribas (1917-2011) a l'Hospital Clínic de Barcelona, c. 1965.

Nadal 2014

Col·legi Oficial de Metges de Barcelona

Passeig de la Bonanova, 47.

Barcelona 08017

Tel. 935 678 888 – Fax 935 678 899

e-mail: col.metges@comb.cat

<http://www.comb.cat>

Imatge de portada

Intervenció quirúrgica a la sala d'operacions de la Clínica Rusca, c. 1910.

Edita:

Col·legi Oficial de Metges de Barcelona

Autors:

Alfons Zarzoso, conservador del Museu d'Història de la Medicina de Catalunya

Miquel Bruguera, president del patronat de la Fundació Museu d'Història de la Medicina de Catalunya

Sara Fajula, arxivera del COMB

Documentació gràfica:

Mercè Viger, Unitat d'Estudis Acadèmics del COMB

Coordinació editorial:

Departament de Publicacions del COMB

Disseny gràfic i maquetació:

Estudi Villuendas + Gómez Disseny

Assessoria lingüística i correcció de textos:

Esther Roig

Preimpresió i impressió:

Ambient Gràfic

Material gràfic procedent de:

Arxiu Històric del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona

Arxiu Nacional de Catalunya

Fons Dr. Carles Hervás Puyal

Fundació Universitària Agustí Pedro i Pons

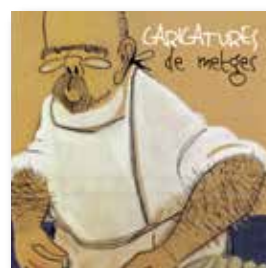
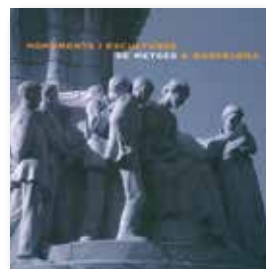
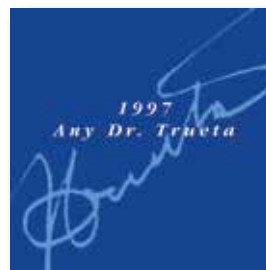
Galeria de Metges Catalans:

F. Domènech, Família Serés, Arxiu doctor Manuel de Fuentes, doctor A. Darnell

Museu d'Història de la Medicina de Catalunya

Sociedad Española de Neurología

Col·lecció de nades del Col·legi Oficial de Metges de Barcelona (1997-2013)

www.comb.cat